

VYTIS VALATKA

Mykolo Romerio universitetas

ANTIČIOS KINIKŲ IŠŠŪKIS ŠIUOLAIKINIAM PASAULIUI: VAISTAI CHRONIŠKAI CIVILIZACIJOS LIGAI GYDYTI

The Challenge of Ancient Cynics to Contemporary World:
Remedy for the Chronic Disease of Civilization

SUMMARY

This article analyses one of the most important and interesting aspects of ancient Greek cynicism. Namely, the diagnosis of the main disease of ancient Greek civilization – the chase of surplus of pleasures – is investigated. The author of the article also explores radical temperance as the only remedy prescribed for that malignant malady together with *askesis* – the recipe for production of that remedy. The relevance of such a remedy to the modern form of above mentioned malady is as well analyzed. The article comes to conclusion that radical temperance once proposed by cynics is simply an overbitter and overtough tablet for unduly squeamish stomach of contemporary man. Meanwhile, the milder and softer variant of that tablet could contribute to mitigation of eternal malaise of civilization. That is, not radical but considerably milder form of temperance, which could be entitled the sense of proportion in everything; not ultimate constraint on human needs but just a reduction of consummation, could become contemporary means of prophylaxis. Similarly, *askesis* of ancient Greek cynics deprived of its radical dimension could become one of possible ways to achieve above mentioned sense of proportion.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjama vienas esminių ir įdomiausių antikos kinikų filosofijos aspektų: antikinės civilizacijos esminės ligos – malonumų pertekliaus vaikymosi – diagnozė. Analizuojamas radikalusis saikingumas kaip vienintelis vaistas, kinikų išrašytas minėtai ligai, ir askezė – vienintelis šio vaisto gamybos receptas. Keliamas klausimas, ar kinikų siūlytas vaistas galėtų tikti ta pačia liga sergančiai šiuolaikinei civilizacijai. Teigiama, kad radikalusis saikingumas būtų tiesiog per karti ir per kieta tabletė pernelyg lėpiam šiuolaikinio

RAKTAŽODŽIAI: antikinės Graikijos kinikų filosofija, malonumų perteklius, smagračio principas, radikalus saikingumas.
KEY WORDS: ancient Greek cynicism, surplus of pleasures, principle of flywheel, radical temperance.

žmogaus skrandžiui. Švelnesnis ir minkštesnis šios tabletės variantas galėtų prisidėti prie amžinojo civilizacijos negalavimo sušvelninimo. Kinikų askezė, pašalinus jos radikalųjį matmenį, gali tapti vienu kelių į minėtąjį saiko visame kame jutimą.

ĮVADAS

Vienas įdomiausių ir originaliausių antikinės graikų filosofijos fenomenų buvo Antisteno ir Diogeno įkurta kinikų mokykla. Ji labiausiai išgarsėjo pirmuoju Vakarų minties istorijoje totaliu maištu prieš civilizaciją. Kinikai tvirtino, kad civilizacija naikina pagrindinį žmogiškosios prigimties bruožą ir esminę dorębę – saikingumą, užtikrinantį sveiką, ramų ir laimingą, o šiandieniniais terminais kalbant, kokybišką gyvenimą. Maža to, išsižadėjusi prigimtinio saikingumo, civilizacija pagrindiniu orientyru ir siekiu iškelia žmogaus prigimčiai pražūtingą malonumų perteklių bei ne mažiau pražūtingas priemones jam pasiekti: turta, šlovę, valdžią, kilmingumą ir panašiai. Malonumų ir jų medžioklės įrankių kultas – akivaizdi ir vartojime pasken-

dusios šių dienų civilizacijos yda bei liga. Kaip sakoma Koheleto knygoje: „Po saule nėra nieko nauja! Kartais yra dalykas, apie kurį sakoma: „Žiūrėk, tai šis tas nauja!“ Betgi tas dalykas jau buvo šimtmečiais prieš mus“ (Koh 1, 10). Tad labai tikėtina, kad minėtos ligos antikinio varianto diagnozė ir siūlomos gydymo priemonės bus naudingos ir šių dienų žmogui. Šiame straipsnyje kaip tik ir pabandysime tą naudą apčiuopti. Juo labiau, kad ji iki šiol tėra menkai tirta – kinikų filosofijos tyrinėtojai (F. Sayre¹, D. R. Dudley², L. Navia³ ir kiti) paprastai susitelkia ties kinizmo vieta ir vaidmeniu antikinėje filosofijoje bei visuomenėje, geriausiu atveju skirdami minimalų dėmesį kinikų siūlytų vaistų tinkamumui šiuolaikiniam pasauliui.

ANTIKOS KINIKAI: MALONUMŲ MEDŽIOKLĖ KAIP ESMINĖ CIVILIZACIJOS LIGA

Pradėkime nuo minėtosios, antikinę ir šiuolaikinę pasaulį jungiančios, ligos nustatymo. Kodėl, pasak kinikų, malonumų pertekliaus vaikymasis yra tokia didelė yda ir tokia sunki liga? Kodėl, kaip minėjo Antistenas, „geriau išprotėti, negu mėgautis“⁴? Atsakymą į šį klausimą pateikia kinikų atlikta subtili malonumų pertekliaus analizė. Ji aptiko vieną svarbų dėsningumą, kurį galima būtų pavadinti „smagračio principu“. Šis dėsnis skambėtų taip: „kuo didesnį malonumų perteklių žmogus pasiekia, tuo didesnio

malonumų pertekliaus jis trokšta ateityje“. Toks žmogus pamažu praranda prigimtine laisvę, tapdamas malonumų pertekliaus vergu – jis nuolat vaikosi malonumų, nuolat jų geidžia, negalėdamas be jų gyventi. Tačiau joks malonumų perteklius nebegali žmogaus visiškai patenkinti, suteikti jam laimės – sielos ramybės ir nedrumsčiamos palaimos – būseną. Malonumų besivaikantis žmogus kinikų taikliai palyginamas su sergančiuoju vandenlige: šį žmogų nuolat kamuoja troškulys, ir jis tuo didesnis, kuo gausiau

patenkinamas⁵. Toks žmogus nuolat nepatenkintas, kamuojamas nerimo ir baimės, jog niekada taip ir nepasieks trokštamų malonumų kiekio ar netgi dėl nelėmtos likimo užgaidos praras ir tuos jau turimus malonumus.

Kinikų įsitikinimu, niekada nepakanka ir priemonių malonumų pertekliui pasiekti. Pasak jų, nei garbei, nei valdžiai, nei netgi palyginti nedideliam turtui jokios ribos nėra ir negali būti. Šių dalykų niekada negana, niekada nepakanka; nėra jokio būtino jų kiekio. Štai niekada nepakanka turto ir šlovės, nėra galo valdžios siekimui bei stiprinimui, ir niekada ištvirkėlis neranda tos paskutinės moters, kurios tei-

kiamuose malonumuose galėtų nurimti. O jeigu taip, tai ir siekti minėtų pseudovertybių ne tik visiškai kvaila, bet ir labai kenksminga. Tiesiog tie dalykai žaloja žmogaus prigimtį, kuri, praradusi jai būdingą saikingumą, nebegali pasiekti pilnatvės ir palaimingos ramybės būsenos.

Kitaip sakant, žmogiškoji prigimtis civilizacijoje sunkiai serga. Kad neatsėlintų mirtis, tą ligą būtina gydyti. O kaip ją gydyti? Kokie vaistai gali įveikti chronišką malonumų ir jų priemonių vaikymosi tendenciją? Kinikų įsitikinimu, tėra vienintelis vaistas. Tai sugrįžimas prie žmogaus prigimčiai būdingo saikingumo – esminės žmogiškosios dorybės.

RADIKALUS SAIKINGUMAS – VAISTAI ESMINEI CIVILIZACIJOS LIGAI GYDYTI

Svarbu pastebėti, kad čia turimas omenyje ne paprastas saikingumas, t.y. saiko visame kame jutimas. Kinikai kalba apie radikalų saikingumą – maksimalų poreikių apribojimą. Tokį saikingumo variantą šių dienų terminais galėtume įvardyti kaip maksimalų vartojimo sumažinimą. Kinikų įsitikinimu, tik minimalus maisto, gėrimo, meilės malonumų, drabužių, apavo ir kitų gėrybių kiekis tegali visiškai patenkinti žmogiškąją prigimtį. Tik minimalus šių gėrybių kiekis tegali suteikti žmogui savipakankamus malonumus, nevedančius į malonumų perteklių, pagal smagračio principą reikalaujantį vis naujų ir intensyvesnių malonumų. Kita vertus, minimalūs poreikiai – tai patys būtiniausi poreikiai, kurie iš esmės visada ir visur gali būti patenkinti. Na bent jau kinikų gyvenamajame pasaulyje – antikinėje Graikijoje, kur švelnus klimatas ir dosni gamta neleidžia kinikui badauti ir šalti, o elementa-

riu būstu gali pasitarnauti ir Diogeno taip pamėgta statinė. Taigi radikalus saikingumo dorybė leidžia kinikui apsiriboti pačiais būtiniausiais, tačiau visada lengvai patenkinamais poreikiais. Toks minimalus visada galimų patenkinti poreikių skaičius garantuoja nerimo ir baimės dėl ateities nebuvimą. Ši laisvė nuo baimės ir nerimo savo ruožtu užtikrina sielos ramybę ir gerą nusiteikimą, o tai, kinikų įsitikinimu, ir yra tikroji laimė⁶.

Tad maksimalus poreikių apribojimas garantuoja kinikui laimingą ir nerūpestingą gyvenimą bei apsaugo nuo pražūtingosios malonumų medžioklės – antikinės civilizacijos esminės ligos. Kinikų įsitikinimu, toks radikalus saikingumas – vienintelis vaistas šiai ligai gydyti. O kaip jis gaminamas? Kitaip sakant, kaip pasiekti tą palaimingąjį saikingumą? Kinikai tepateikia vienintelį minėto vaisto gamybos receptą. Pasak jų, į radikalųjį saikingumą žingsnis po žingsnio veda askezė.

ASKEZĖ – KELIAS Į RADIKALŪJĮ SAIKINGUMĄ

Kas yra toji kinikų askezė? Atsakymą mums pateikia pati pirmoji senovės graikų kalbos termino *ἄσκησις* reikšmė – „pratybos“. Taigi kinikų askezė buvo tam tikros pratybos, stiprinančios ir grūdinančios tiek kūną, tiek sielą, išlaisvinančios žmogų iš aistrų ir ydų jungo, atpratinančios nuo nuolatinio malonumų siekimo.

Kinikai skyrė dvi askezės rūšis: kūno ir sielos askezę. Štai „Diogenas mokė, kad pratybos būna dviejų rūšių, vienos jų skirtos sielai, kitos – kūnui; nuolat vykdomos sielos pratybos suformuoja vaizdinius, palengvinančius dorybingų veikslių atlikimą“⁷. Abi pratybų rūšys puikiai papildė viena kitą. Maža to, „viena pratybų rūšis be kitos nepakankama“⁸. Čia kyla svarbus klausimas – kokias pratybas kinikai skyrė kūnui, o kokias – sielai? Atsakymą pateikia lakoniškas Antisteno fragmentas: „tam, kuris nori tapti dorybingu žmogumi, privalo stiprinti kūną gimnastikos ir ištvermės pratimais, o sielą – išsilavinimu ir auklėjimu“⁹. Šiame lavinime ir auklėjime didelis dėmesys turi būti skiriamas mitams apie saikingumą praktikavusius herojus – Heraklį, Tesėją, Odisėją ir kitus, t.y. tam, ką šiaandien galėtume pavadinti sėkmės istorijomis. Tuo tarpu ištvermės pratyboms priskirtas mokymasis iškęsti karštį, šaltį, troškulį ir badą. Atskira kūno pratybų rūšimi laikytas fizinis darbas, kurį kinikai laikė svarbia moraline vertybe¹⁰.

Kinikų įsitikinimu, tik fizinė ir dvasinė askezė tegali atvesti žmogų į radikalaus saikingumo dorybę. Štai pasak nežinomo kinikų autoriaus, „saikingumas pasiekiamas pratybomis ir, priešingai nei yda, pats savaime neprasisakverbia į sielą“¹¹. Patį šios dorybės pasiekimo

procesą kinikai lygino su amatininko meistrystės įgijimu. Antai Diogeno teigimu, „galima pastebėti, kad kaip paprastuose amatuose, taip ir kituose menuose, žmonės besipraktikuodami pasiekia stebėtiną tobulybės ir miklumo – pavyzdžiui, fleitininkai ir atletai kuo labiau treniruojasi, kiekvienas savajame darbe, tuo didesnę sėkmę pelno“¹², tad „jeigu jie savo pratybas perkeltų ir į sielą [siekdami saikingumo]¹³ tos jų pastangos taipogi neliktų be naudos ir rezultato“¹⁴. Kitaip sakant, nuolatinė askezė suteikia saikingo gyvenimo nuostatas ir įgūdžius, arba, vaizdžiai tariant, saikingumo dorybės meistrystę.

Taigi, pasak kinikų, saikingume sėkmės tegalima pasiekti nuolatinėmis pratybomis. Maža to, radikalaus saikingumo dorybė reikalauja askezės, kuri privalo tęstis visą gyvenimą. Kodėl taip ilgai? Atsakymas labai paprastas. Nepraktikuojama, neugdoma saikingumo dorybė žingsnis po žingsnio ima neatsilaikyti prieš aistrų bei malonumų pagundą ir galiausiai užsimiršta bei išnyksta tarsi nebeskaitoma ar atmintyje nebekartojama *Iliados* ar *Odisėjos* eilutė.

Nuolatinė askeze įgyjamas radikalus saikingumas buvo vienas esminių kinikų filosofijos ir etikos principų. Dar daugiau, gyvenime kinikai griežtai laikėsi šio saikingumo. Kitaip sakant, kinizmo rėmuose filosofiniai ir etiniai principai buvo neatskiriami nuo juos atitinkančio gyvenimo būdo. Jungtis tarp kinikų filosofijos ir jų gyvenimo būdo buvo tokia tvirta, o praktinis šios filosofijos aspektas – toks ryškus, kad kai kurie filosofijos istorikai netgi laikė kinizmą vien tik tam tikru gyvenimo būdu¹⁵.

ŠIUOLAIKINIAI KINIKŲ FILOSOFIJOS ATGARSAI:
 MINIMALUS POREIKIŲ APRIBOJIMAS KAIP VAISTAS
 DABARTIES CIVILIZACIJOS LIGAI ŠVELNINTI

Kinikų diagnozuota antikinės civilizacijos liga – malonumų pertekliaus vaikymasis – neaplenkia ir šiuolaikinės vartotojų civilizacijos. Modernus mokslas, technika, aukštosios technologijos ir telekomunikacijos padaro malonumus lengvai, galbūt netgi pernelyg lengvai prieinamus vartojimui. Malonūs objektai mus nuolat vilioja iš žurnalų puslapių, televizorių, kino teatrų ir kompiuterių ekranų, mūsų klausą džiugina ir virpina malonūs garsai, sklindantys iš kompaktinių diskų grotuvų, daugybę malonumų, tarp jų – net ir pačių pikantiškiausių, galima *hic et nunc* užsisakyti telefonu ar internetu ir taip toliau. Kita vertus, akivaizdus ir šio lengvai prieinamo malonumų pertekliaus nepakankamumas – šiuolaikinėje visuomenėje kaip niekada gausu įvairiausių depresijų, psichozių, neurozių, savižudybių, smurto, rasinės, religinės, etninės, kultūrinės ir kitokios diskriminacijos atvejų. Dėl to abejonių nekyla. Abejonių kyla dėl kito dalyko: ar kinikų pasiūlytas vaistas gali būti tinkamas ir veiksmingas šiuolaikiniame pasaulyje?

Net ir antikos laikais radikalaus saikingumo imperatyvas skambėjo gana neįprastai. Dar keisčiau jis nuskambėtų šiuolaikinėje civilizacijoje, kurioje žymiai daugiau poreikių, kurioje taip išstobulintas, globalizuotas ir sudievinatas vartojimas, žymiai greitesnis gyvenimo tempas ir panašiai. Tiesa, ir šiais laikais galima sutikti žmonių, maksimaliai apribojusių savo poreikius. Štai šių eilučių autorius turi vieną bičiulį filosofą, kuris jau 20 metų vaikšto tais pačiais batais ir tuo

labai patenkintas. Visgi sunku įsivaizduoti, kad šių dienų žmogus prabiltų nežinomo antikos kiniko žodžiais: „Mano drabužis – skitiškas plonytis apsiaustas, mano avalynė – mano paties kojų padai, mano guolis – visa žemė, mano maistas paskaninamas vieninteliu prieskoniu – badu, ir aš nevalgau nieko, išskyrus pieną, sūrį ir mėsą¹⁶“. Sunku įsivaizduoti, kad šio straipsnio autorius gruodžio mėnesį ateitų skaityti paskaitų studentams basas, plonais drabužiais; ir ateitų ne iš kur kitur, o iš savo gyvenamosios statinės Karoliniškėse.

Kita vertus, tenka pripažinti, kad nuolatinis vartojimas, malonumų vaikymasis, greitas gyvenimo tempas, noras būti, turėti, daryti daugiau ir greičiau sekina ir vargina šiuolaikinį žmogų, neleidžia jam pasitenkinti paprasčiausiais dalykais, jausti gyvenimo džiaugsmą, patirti akimirkos grožį; sėja nuolatinį nerimą ir baimę nespėti, nepavartoti, neturėti. Viena priemonių šioms negerovėms sušvelninti galėtų būti saikingesnio gyvenimo pasirinkimas, kitaip sakant, vartojimo mažinimas. Taip, šiuolaikinis žmogus įpratęs daug norėti, turėti ir vartoti. Bet juk galima tiesiog pabandyti gyventi saikingiau, atsisakant to, kas nėra būtina, neišvengiama, to, ką galima atidėti rytojui, o atėjus rytojui, galbūt ir visai atsisakyti. Bet kokių atveju bent minimalus saikingumas, minimalus vartojimo sumažinimas nors minimaliai pagerintų gyvenimo kokybę, įvesdamas daugiau sveikatos, ramybės, pastovumo ir elementaraus džiaugsmo. O ir įvairios globalios

bei lokalių krizių nebebūtų tokios grėsmingos. Dar daugiau, minimalus saikingumas neabejotinai prisidėtų prie tausaus gamtos išteklių naudojimo. Pastarasis yra svarbus komponentas tvaraus augimo (*sustainable growth*), kuris, kaip vienas pagrindinių šiuolaikinio pasaulio ekonomikos tikslų, yra pabrėžiamas daugelyje Europos ir pasaulio strateginių dokumentų. Pvz., Europos Komisijos Komunikatas *Europa 2020* tvarų augimą laiko vienu iš trijų Europos strategijos artimiausiems 10 metų prioritetų¹⁷.

Taigi kinikų siūlytas vaistas savo originalia – radikaliaja – forma nelabai tikėtų šiuolaikinei civilizacijai. Vaizdžiai kalbant, tai būtų tiesiog per karti ir kietą tabletę pakankamai lėpiam šiuolaikinio pasaulio piliečio skrandžiui. Kita vertus, švelnesnis ir minkštesnis šios tabletės variantas galėtų prisidėti prie amžinojo civilizacijos negalavimo sušvelninimo. Tiesa, ne išgydymo, bet bent jau sušvelninimo. Tad ne radikali, o žymiai švelnesnė saikingumo forma, kurią ga-

lėtume pavadinti tiesiog saiko visame kame jutimu; ne maksimalus poreikių apribojimas, o tiesiog vartojimo sumažinimas galėtų tapti modernia profilaktikos priemone.

Koks šio vaisto gamybos receptas? Koks kelias veda į saikingumą? Kinikai savojo radikalaus saikingumo siekė askeze – kūno ir sielos pratybomis. Kaip gerai žinoma, be mokymosi ir pratybų jokioje veikloje negalima pasiekti gero rezultato. Ne išimtis ir saikingumas. Tiesa, siekiant jau nebe maksimalaus poreikių apribojimo, o tiesiog saiko visame kame jutimo, kinikų akcentuotas mokymasis iškęsti šaltį, karštį, badą ir troškulį nebetenka ankstesnio aktualumo. Tačiau kūno lavinimas mankšta, ištvermės pratimais ir fiziniu darbu bei sielos lavinimas mokslu ir literatūra ir šiandien veda į saiko pajautą ir nuostatą. Galima teigti, jog kinikų askezė, pašalinus jos radikalų matmenį, gali tapti vienu kelių į šiuolaikiniam pasauliui aktualų saikingumą, t.y. vartojimo mažinimą.

IŠVADOS

Vienas esminių antikos kinikų filosofijos aspektų – kandi ir griežta antikinės civilizacijos kritika. Pasak kinikų, civilizacija serga labai pavojinga liga – malonumų pertekliaus vaikymusi. Ši liga naikina pagrindinį žmogiškosios prigimties bruožą ir esminę dorybę – radikalų saikingumą, užtikrinantį sveiką, ramų ir laimingą, o šiandieniniais terminais kalbant, kokybišką gyvenimą. Malonumų perteklius, kurio niekada nepakanka, ir kuris nuolat reikalauja vis naujesnių ir intensyvesnių malonumų, galiausiai atveda žmogų į vidinio chao-

so, nuolatinės baimės bei nerimo, pastovaus kartaus nepasitenkinimo būseną. Kinikų įsitikinimu, tėra vienintelis vaistas šiai ligai išgydyti. Tai sugrįžimas prie žmogaus prigimčiai būdingo radikalaus saikingumo – maksimalaus poreikių apribojimo. Į jį tegalinti atvesti askezė – sielą ir kūną stiprinančios, grūdinančios ir lavinančios pratybos. Jos privalo tęstis visą žmogaus gyvenimą.

Malonumų kultas – akivaizdi vartojime paskendusios šių dienų civilizacijos yda bei liga. Ar kinikų pasiūlytas vaistas gali būti tinkamas ir veiksmingas

šiulaikiniame pasaulyje? Šio pasaulio savybės – žymiai didesnis poreikių kiekis, ištobulintas ir sudievinas vartojimas, žymiai didesnis gyvenimo tempas ir t.t. – paverčia radikalųjį kinikų saikingumą tiesiog per karčia ir kieta tablete pakankamai lepiam to pasaulio piliečio skrandžiui. Švelnesnis ir minkštesnis šios tabletės variantas galėtų prisidėti prie amžinojo civilizacijos nega-

lavimo sušvelninimo. Ne radikali, o žymiai švelnesnė saikingumo forma, kurią galėtume pavadinti tiesiog saiko visame kame jutimu; ne maksimalus poreikių apribojimas, o tiesiog vartojimo sumažinimas galėtų tapti modernia profilaktikos priemone. Kinikų askezė, pašalinus jos radikalųjį matmenį, gali tapti vienu kelių į minėtąjį saiko visame kame jutimą.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ F. Sayre. *Diogenes of Synope. A Study on Greek Cynicism*. – Baltimore: J. H. Furst Company, 1938.
- ² D. R. Dudley. *History of Cynicism. From Diogenes to the 6th Century A.D.* – London: Duckworth Publishers, 2007.
- ³ L. A. Navia. *Classical Cynicism: A Critical Study*. – London: Greenwood Press, 1996.
- ⁴ Диоген Лаертский. Жизнеописания и мнения знаменитых философов, книга VI, 3. // *Антология кинизма. Антисфен, Диоген, Кратет, Керкид, Дион*. Перевод с древнегреческого языка проф. И. М. Нахова. – Москва: Наука, 1996, с. 46.
- ⁵ *Joannis Stobaei Florilegium*. Ad manuscriptorum fidem emendavit et supplevit Thomas Gaisford. Volumen I, 10, 46. – Oxonii: E typographeo clarendoniano, 1822, p. 295.
- ⁶ Štai Diogenas tvirtino, kad „tikroji laimė – tai proto ir sielos buvimas nuolatinės ramybės ir džiaugsmo būsenoje“. Žr.: *Joannis Stobaei Florilegium*. Ad manuscriptorum fidem emendavit et supplevit Thomas Gaisford. Volumen III, 103, 21. – Lipsiae: In bibliopolio Kuehniano, 1824, p. 294.
- ⁷ Диоген Лаертский, книга VI, 70. // *Антология кинизма*, с. 67.
- ⁸ Ten pat.
- ⁹ *Joannis Stobaei Florilegium*. Recognovit Augustus Meineke. Volumen IV. – Lipsiae: sumptibus typis B. G. Teubneri, 1856, p. 198.
- ¹⁰ Pvz., Antistenas „įrodinėjo, kad darbas – gėris, pavyzdžiu pasitelkdamas didįjį Heraklį ir Kirą, vieną – iš helėnų, kitą – iš barbarų“. Žr.: Диоген Лаертский, книга VI, 2. // *Антология кинизма*, с. 46.
- ¹¹ Epistola Cratetis. XII. Orioni. // *Epistolographi graeci*. Recensuit, recognovit, adnotatione critica et indicibus instruxit Rudolphus Hercher. – Parisiis: editore Ambrosio Firmin Didot, instituti Franciae typographo, 1873, p. 210.
- ¹² Диоген Лаертский, книга VI, 70. // *Антология кинизма*, с. 67.
- ¹³ Aatoriaus pastaba.
- ¹⁴ Ten pat.
- ¹⁵ Žr.: I. Kidd. *Cynics*. // *Encyclopedia of Philosophy*. Edited by Paul Edwards. – New York: Collier-Macmillan, 1967. Volume II, p. 284–285; I. Kidd. *Cynicism*. // *The Concise Encyclopedia of Western Philosophy*. Edited by J. O. Urmson and Jonathan Ree. – Routledge, Taylor & Francis Group, 2004, p. 91.
- ¹⁶ Anacharsio laiškai, V laiškas. // *Антология кинизма*, с. 181.
- ¹⁷ *Europos Komisijos Komunikatas: 2020 m. Europa – Pažangaus, toaraus ir integracinio augimo strategija*. – Briuselis, 2010 03 03, KOM (2010) 2020 galutinis, p. 5.